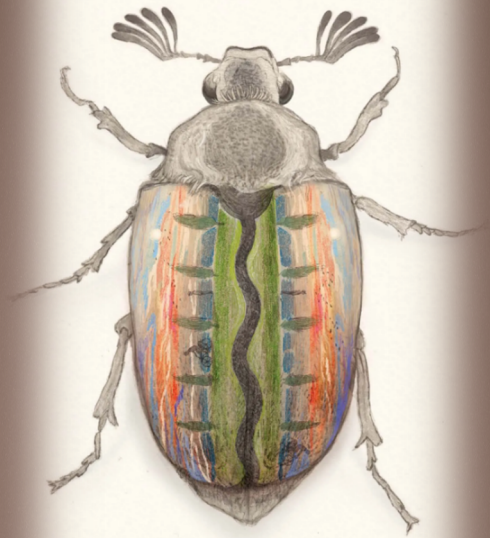

OEVER

Ludwig Volbeda
Querido

Docenten handleiding

ISABEL VAN DEN BOGAART
FICTIELESSEN: OEVER

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	2
'DE LEESCYCLUS ALS DIDACTISCH KADER'	3
BURGERSCHAP IN DE LESSENREEKS.....	6
KERNDOELEN NEDERLANDS	8
LESDOELEN PER LES	10
LES 1 'DE KUNST VAN HET VERDWALEN'	13
LES 2 'EEN WERELD IN HET KLEIN'	16
LES 3 'MEER DAN EEN GEZICHT'	18
LES 4 'OEVER'	20
LES 5 'WAT OF WIE BLEEF ACHTER?'	23
LES 6.1 'OVERLOPEN'	26
LES 6.2 'VAN MIJ AAN JIP...'	28
BRONNENLIJST.....	31
BIJLAGE 1: ACHTERGROND INFORMATIE 1	32
BIJLAGE 2: ACHTERGROND INFORMATIE 2	33
BIJLAGE 3: KAARTJES VOOR DE VIER HOEKEN VAN LES 2	37
BIJLAGE 4: EMOJI-KAART	39

INLEIDING

Voor mijn WPL3-stage op het Willibrord Gymnasium in Deurne heb ik ervoor gekozen mijn meesterwerk te wijden aan een lessenserie rond het boek **Oever** van Ludwig Volbeda. Wat mij onmiddellijk raakte aan dit boek, is de subtiele maar krachtige manier waarop het thema's als diversiteit, gender, identiteit en anders-zijn behandelt. **Oever** vertelt geen schreeuwerig verhaal, maar een eerlijk, aarzelend en herkenbaar proces van zoeken naar wie je bent en dat pad kan soms pijnlijk, verwarrend en ontzettend eenzaam voelen. Juist omdat ik uit eigen ervaring weet hoe moeilijk het kan zijn om jezelf te worden (of durven zijn), vind ik het belangrijk leerlingen verhalen te bieden waarin die worsteling gezien en erkend wordt.

In deze lessenserie heb ik de leescyclus vanuit het boek *Jeugdliteratuur & didactiek* (Kamp, et al, 2021) verbonden aan het boek. Ik wil leerlingen niet alleen laten lezen, maar hen actief meenemen in het hele proces: vóór het lezen; voorspellen en associëren, tijdens het lezen; onderzoeken en beleven en na het lezen; reflecteren en verbeelden. **Oever** leent zich daar perfect voor omdat het ruimte laat voor interpretatie, stiltes, symboliek en persoonlijke invulling. Literatuur kan leerlingen helpen om hun eigen ervaringen te herkennen en nieuwe perspectieven te ontdekken. Verhalen functioneren daarbij vaak als een spiegel en een raam: leerlingen herkennen zichzelf in verhalen en leren tegelijkertijd andere perspectieven begrijpen (Kamp et al., 2021; Van Lierop-Debrauwer & Mooren, 2013).

Lezen en het motiveren van leerlingen om te lezen zijn voor mij misschien wel de mooiste onderdelen van het vak. Onderzoek naar leesmotivatie laat zien dat leerlingen vaker en met meer betrokkenheid lezen wanneer zij autonomie ervaren in hun leesproces en wanneer zij hun leeservaringen kunnen delen met anderen (Mol & Bus, 2011; Chambers, 2011). Fictie is één van mijn favoriete domeinen binnen Nederlands, omdat het leerlingen op een veilige manier kan laten ervaren dat ze niet alleen zijn; dat verhalen spiegels en ramen kunnen zijn. Met deze lessenserie hoop ik bij te dragen aan hun leesplezier, nieuwsgierigheid en zelfinzicht, en tegelijkertijd mijn eigen ontwikkeling als docent te verdiepen.

'DE LEESCYCLUS ALS DIDACTISCH KADER'

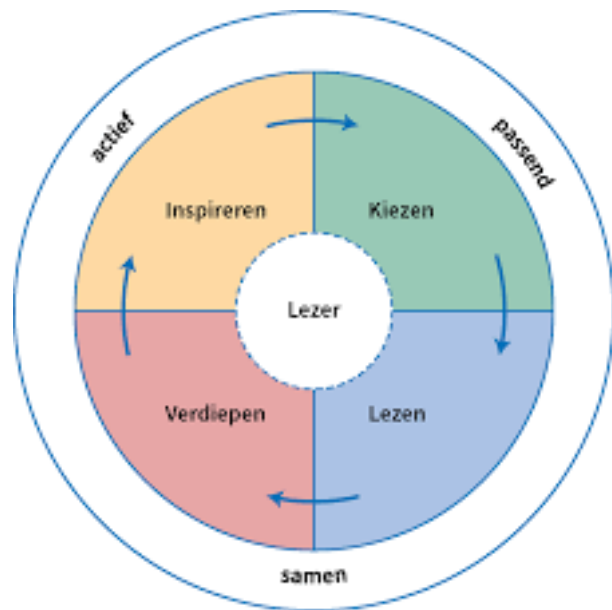
WAT IS DE LEESCYCLUS?

De Leescyclus is een didactisch model voor literatuurlessen, ontwikkeld met oog voor leesbevordering en ontwikkeling van literaire competenties.

Het model vertrekt vanuit het idee dat betekenisvol literatuuronderwijs verder gaat dan tekstbegrip: lezen wordt gezien als een persoonlijk, sociaal en reflectief proces.

De lessenserie is opgebouwd volgens de leescyclus, een didactisch model voor literatuuronderwijs waarin lezen wordt benaderd als een proces dat bestaat uit verschillende fasen: inspireren, kiezen, lezen en verdiepen.

Binnen deze fasen ontwikkelen leerlingen hun literaire competenties en leren zij betekenis te geven aan een tekst vanuit hun eigen perspectief. Door leerlingen eerst nieuwsgierig te maken naar een tekst en hen vervolgens actief te laten reflecteren op hun leeservaring, wordt lezen een betekenisvol en persoonlijk leerproces (Kamp et al., 2021).

DE VIER FASEN

De cyclus bestaat uit vier elkaar versterkende fasen:

Inspireren: leerlingen warm maken voor een boek, nieuwsgierigheid wekken, verwachtingen oproepen en associaties activeren.

Kiezen: leerlingen kiezen of beslissen om het boek te lezen; betrokkenheid vergroten door autonomie (eigenaarschap).

Lezen: de eigenlijke leesfase; de leeservaring zelf, actief en betrokken, met aandacht voor beleving en details.

Verdiepen: reflecteren, analyseren, bespreken, creatieve of kritische verwerking; maken dat leerlingen betekenis geven, verbanden leggen, hun eigen interpretaties vormen.

BELANGRIJKE UITGANGSPUNTEN

De docent wordt coach en begeleider, de lessen zijn leerling- en ervaringsgericht, op beleving gericht, en er is aandacht voor maatwerk en differentiatie; verschillende leerlingen kunnen op eigen tempo en niveau meedoen. Ook is er aandacht voor emotionele betrokkenheid, empathie, verbeelding, kritisch denken en leesplezier.

KORT GEZEGD

De Leescyclus biedt een structuur om van lezen méér te maken dan taalonderricht; het wordt een ontdekkingsproces, met ruimte voor beleving, reflectie en persoonlijke verbinding met tekst.

ZO IS DE LEESCYCLUS GEBRUIKT IN DE LESSENREEKS OVER **OEVER**

Voor de zesdelige lessenserie rond **Oever** van Ludwig Volbeda is bewust gekozen voor de Leescyclus als fundament. Het boek leent zich uitstekend voor deze aanpak, omdat het uitnodigt tot open interpretatie, aandachtig kijken, vertraging en persoonlijke reflectie. De leescyclus zorgt ervoor dat leerlingen niet alleen het verhaal volgen, maar stap voor stap betekenis leren geven aan wat zij lezen en ervaren.

Hieronder wordt per fase uitgewerkt hoe de lessen aansluiten bij de Leescyclus.

INSPIRATIEFASE (les 1)

De eerste fase van de Leescyclus richt zich op het activeren van voorkennis, nieuwsgierigheid en verbeelding. In les 1 gebeurt dit expliciet en bewust.

De LessonUp-poll over genres en thema's sluit aan bij de leesgeschiedenis en voorkeuren van leerlingen.

De brainstorm over 'Oevers', grenzen en tussenruimtes activeert associaties zonder het verhaal al vast te leggen.

De mini-schets en woordcollage zetten leerlingen in een creatieve, observerende houding: ze leren kijken naar kleine, betekenisvolle details.

Deze werkvormen passen bij wat Kamp e.a. beschrijven als het openen van het interpretatieve veld: leerlingen ervaren dat er geen vaste betekenis is, maar dat hun eigen waarneming ertoe doet. Literatuur wordt zo vanaf het begin gepositioneerd als iets dat je beleeft, niet alleen begrijpt.

KEUZEFASE (begin van les 2)

De keuze fase draait om betrokkenheid en eigenaarschap. Leerlingen maken (impliciet of expliciet) een keuze om zich aan het verhaal te verbinden.

De vier-hoeken-voorspelling laat leerlingen een standpunt innemen over het verloop van het verhaal.

Door hun voorspelling te delen en te vergelijken, leggen zij zich vast op een verwachting.

Volgens de Leescyclus vergroot dit de motivatie om door te lezen: leerlingen lezen niet meer alleen om te begrijpen wat er gebeurt, maar om te ontdekken of hun verwachting klopt. Ze worden mede-eigenaar van het leesproces.

LEESFASE (verspreid over de reeks)

De leesfase in deze lessenreeks is niet beperkt tot één les, maar bewust verspreid. Dit sluit aan bij het idee van Kamp e.a. dat lezen een doorlopend proces is.

Kenmerken van de leesfase in deze reeks:

Klassikaal voorlezen (les 2 t/m 6.1), wat zorgt voor gedeelde leeservaring en emotionele veiligheid.

Ruimte voor aantekeningen, tekenen en kernwoorden, waardoor leerlingen actief en persoonlijk lezen.

Aandacht voor herhaling en motieven (zoals de rommelkom, brieven, zelfportret).

Het lezen wordt zo geen passieve activiteit, maar een vorm van aandachtig kijken en beleven, wat goed aansluit bij de thematiek en vorm van **Oever**.

VERDIEPINGSFASE (verspreid over de reeks)

De verdiepingsfase vormt het hart van deze lessenreeks. Hierin verwerken leerlingen hun leeservaring via creatieve, reflectieve en analytische opdrachten, precies zoals de Leescyclus beoogt.

Activerende werkvormen stimuleren leerlingen om actief na te denken over de inhoud van een tekst en hun eigen interpretaties te formuleren. Hierdoor wordt leren niet alleen een cognitief proces, maar ook een sociaal en reflectief proces (Surma et al., 2025).

Voorbeelden van verdieping in de reeks:

De rommelkom-opdracht (les 2): leerlingen koppelen een betekenisvol detail uit het boek aan hun eigen leefwereld.

Soundtrack van Jip (les 3): leerlingen analyseren identiteit via muziek en emotie.

Stamboomposter (les 4 en 5): relaties en identiteitsontwikkeling worden visueel en conceptueel uitgewerkt.

Stellingen en discussies (les 5): leerlingen oefenen met moreel en interpretatief denken.

Identiteit zonder hokjes (les 6.1): reflectie op onzekerheid, zelfbeeld en ontwikkeling. Door leerlingen hun gedachten over een tekst te laten verwoorden in gesprekken en schrijfoopdrachten wordt taal actief ingezet als middel om betekenis te geven aan literatuur (Bonset & Braaksma, 2021).

Brief aan Jip (les 6.2): persoonlijke, veilige en verdiepende verwerking in de vorm van schrijven. In deze fase wordt duidelijk wat Kamp e.a. bedoelen met betekenis geven aan literatuur: leerlingen verbinden tekst, zichzelf en de wereld om hen heen. Reflectieve opdrachten stimuleren leerlingen om verbanden te leggen tussen literatuur en hun eigen ervaringen, wat kan bijdragen aan diepgaander begrip van de tekst (Kamp et al., 2021).

DE ROL VAN DIFFERENTIATIE BINNEN DE LEESCYCLUS

Een belangrijk uitgangspunt van de Leescyclus is dat niet elke leerling hetzelfde pad hoeft te volgen. Differentiatie is belangrijk omdat leerlingen verschillen in voorkennis, leeservaring en leerstijl. Door variatie aan te brengen in werkvormen en verwerkingsopdrachten kunnen docenten beter aansluiten bij deze verschillen (Geerts & Van Kralingen, 2020).

In deze lessenreeks is dat uitgewerkt door:

- differentiatie op niveau (vereenvoudigen ↔ verdiepen),
- differentiatie in werkvormen (meer individueel ↔ meer samenwerkend),
- differentiatie in expressie (schrijven, tekenen, praten, symbolen).

Zo kunnen leerlingen op eigen tempo en binnen eigen grenzen deelnemen, wat essentieel is bij gevoelige thema's als identiteit en kwetsbaarheid.

WAAROM DE LEESCYCLUS EEN STERKE COMBINATIE MET **OEVER** IS

Oever is op zichzelf al een boek dat draait om grenzen, identiteit, kwetsbaarheid, ongemak, details, interpretatie; thema's die zich uitstekend lenen voor een diepgaande leesbeleving. De Leescyclus biedt de juiste didactische structuur om leerlingen niet alleen het verhaal te laten volgen, maar ook emotioneel, visueel en reflectief betrokken te maken.

Gesprekken over literatuur helpen leerlingen om hun interpretaties te verwoorden en verschillende perspectieven te verkennen. Door hierover met elkaar in gesprek te gaan ontwikkelen leerlingen hun begrip van de tekst en leren zij hun eigen leeservaring onder woorden te brengen (Chambers, 2011).

Door fasen als inspireren, kiezen, lezen en verdiepen te doorlopen, wordt er ruimte gegeven aan verschillende leerstijlen: visueel, creatief, analytisch, reflectief. Zo wordt literatuur toegankelijker en aantrekkelijker voor een grotere groep leerlingen.

BURGERSCHAP IN DE LESSENREEKS

DE KLAS ALS DEMOCRATISCHE OEFENPLAATS

Binnen de lessenreeks **Oever** wordt de literatuurles bewust ingericht als democratische oefenplaats, waarin leerlingen ervaringen opdoen met dialoog, perspectiefwisseling, reflectie op identiteit en respectvolle omgang met verschillen. Daarmee sluit de reeks direct aan bij de kerndoelen Burgerschap (18, 19 en 20).

De thematiek van **Oever**; identiteit, onzekerheid, tussenruimtes, kwetsbaarheid en relaties, vormt een natuurlijke ingang om burgerschapsvorming niet losstaand, maar verweven in literatuuronderwijs aan te bieden.

KERND OEL 18 – DE SCHOOL GEEFT VORM AAN DE DEMOCRATISCHE OEFENPLAATS

In deze lessenreeks wordt de klas consequent neergezet als een veilige gespreksruimte waarin leerlingen oefenen met respectvolle communicatie, luisteren naar elkaar en het uitstellen van oordeel.

In les 1 en 2 delen leerlingen associaties, verwachtingen en interpretaties, waarbij meerdere perspectieven naast elkaar mogen bestaan.

Klassengesprekken zijn niet gericht op 'het juiste antwoord', maar op onderbouwen, reageren en bevragen.

De docent treedt op als gespreksbegeleider, bewaakt veiligheid en stimuleert gelijkwaardigheid.

Hiermee worden sociale vaardigheden en kritische denkvaardigheden geoefend, zowel mondeling als schriftelijk. Leerlingen ervaren dat hun stem ertoe doet en dat verschillen in interpretatie waardevol zijn voor het gezamenlijke begrip.

KERND OEL 19 – SAMENLEVEN IN EEN DEMOCRATISCHE RECHTSSTAAT

19A – BASISWAARDEN: VRIJHEID, GELIJKWAARDIGHEID EN SOLIDARITEIT

De lessenreeks nodigt leerlingen uit om impliciet en expliciet te reflecteren op basiswaarden van de democratische rechtsstaat:

Vrijheid: in de ruimte om eigen interpretaties, emoties en creatieve vormen te kiezen.

Gelijkwaardigheid: alle stemmen tellen mee in gesprekken; persoonlijke grenzen worden gerespecteerd.

Solidariteit: zichtbaar in opdrachten waarin empathie centraal staat, zoals de brief aan Jip (les 6.2).

In gesprekken en schrijfopdrachten oefenen leerlingen met ethische oordeelsvorming: wat betekent het om iemand te begrijpen zonder diegene volledig te kennen?

19B – OMGAAN MET DIVERSITEIT

Diversiteit wordt in deze reeks benaderd vanuit identiteit en beleving, niet vanuit labels.

In les 3 en 6 reflecteren leerlingen op hun eigen identiteit en ontwikkeling, zonder vaststaande categorieën.

Leerlingen oefenen met het verwoorden van verschillen en overeenkomsten, en met het uitstellen van oordeel.

Door het perspectief van Jip leren zij zich te verplaatsen in iemand die zoekt naar zichzelf en zich niet laat vangen in hokjes.

Zo ontstaat ruimte om stereotypering en uitsluiting te herkennen en te bevragen, zonder moraliserend te werken.

KERND OEL 20 – DEMOCRATISCHE EN MAATSCHAPPELIJKE BETROKKENHEID

20A – DEMOCRATISCH HANDELEN

Binnen de lessen doen leerlingen concrete ervaringen op met democratisch handelen:

In voorspellingen, stellingen en gesprekken wisselen zij standpunten uit.

Leerlingen leren omgaan met meerderheids- en minderheidsstandpunten, zonder dat consensus verplicht is.

Reflectie op het gesprek zelf (wie spreekt, wie luistert, wat gebeurt er bij verschil?) maakt onderdeel uit van het leerproces.

20B – BIJDAGEN AAN DE SAMENLEVING

De lessenreeks stimuleert leerlingen om na te denken over hun houding ten opzichte van anderen:

De briefopdracht (les 6.2) laat leerlingen oefenen met verantwoordelijkheid, empathie en zorg voor het welzijn van een ander.

Door persoonlijke reflectie verbinden leerlingen literatuur aan hun eigen waarden en idealen. Zo verkennen zij hoe zij, nu en later, op een respectvolle en betrokken manier deel kunnen uitmaken van de samenleving.

SAMENVATTEND

Literatuur kan een belangrijke rol spelen in burgerschapsvorming, omdat verhalen leerlingen laten nadenken over identiteit, perspectieven en maatschappelijke vraagstukken (SLO, 2023; Van der Leeuw & Meestringa, 2014).

De lessenreeks **Oever** draagt bij aan burgerschapsvorming door:

- literatuur in te zetten als oefenruimte voor democratische vaardigheden;
- leerlingen te laten reflecteren op identiteit, diversiteit en samenleven;
- ruimte te bieden voor dialoog, empathie en kritisch denken.

Burgerschap is hier geen los vakonderdeel, maar een doorlopende ervaring binnen betekenisvol literatuuronderwijs.

KERNDOELEN NEDERLANDS

Wat opvalt is dat lessenserie een heleboel van de hieronder genoemde kerndoelen raakt, dit heeft ermee te maken dat er tijdens het ontwerpen van de lessenserie gebruik is gemaakt van een theoretisch onderbouwing vanuit 'de leescyclus' (Kamp, et al., 2021). **De in een kleur weergegeven doelen zijn expliciet of impliciet terug te vinden in deze lessenserie.**

KERNDOEL 8 DE LEERLING DOET ERVARING OP MET LITERATUUR

8A DE LEERLING ONTWIKKELT EEN EIGEN LEESVOORKEUR

Het gaat hierbij om:

- **lezen en beluisteren van boeken en teksten, van verschillende schrijvers en literaire genres;**
- **geven van een waardeoordeel over gelezen of beluisterde boeken en teksten op basis van literaire genres, eigen interesse en belevingswereld;**
- **aangaan van nieuwe leesuitdagingen op basis van eerdere lees-, luister- en kijkervaringen;**
- **beargumenteren van persoonlijke voorkeur op basis van reflectie op ervaringen met literatuur.**

8B DE LEERLING VERKENT DE WAARDE VAN LITERATUUR

Het gaat hierbij om:

- **verwoorden van persoonlijke leeservaring en -beleving na het lezen van literatuur;**
- **verwoorden van opgedane inzichten en kennis over zichzelf op basis van literatuur;**
- **verwoorden van opgedane inzichten en kennis over anderen op basis van literatuur;**
- **verwoorden van opgedane inzichten en kennis over de wereld en culturen op basis van literatuur.**

KERNDOEL 9 9A 9B 9C 9D AANVULLING HAVO-VWO

DE LEERLING TOONT INZICHT IN LITERATUUR.

DE LEERLING TOONT INZICHT IN VERHALENDE TEKSTEN.

Het gaat hierbij om:

- **beschrijven welk probleem of welke wens van een hoofdpersoon de motor van het verhaal is en hoe het verhaal zich ontwikkelt;**
- **beschrijven van de verschillende rollen van personages, hun karakter en ontwikkeling;**
- **beschrijven hoe een schrijver verschillende verteltechnieken gebruikt om bepaalde effecten te bereiken;**
- **beschrijven hoe tijd, plaats en omstandigheden het verhaal beïnvloeden.**

DE LEERLING TOONT INZICHT IN GENRE-KENMERKEN VAN LITERATUUR.

Het gaat hierbij om:

- **onderscheiden van poëzie-, proza- en dramateksten op basis van genrekenmerken;**
- **benoemen van het effect op de leesbeleving van verschillende genrekenmerken;**
- **analyseren van kenmerkend taalgebruik in literaire genres: figuurlijk taalgebruik, stijlfiguren, rijm en ritme;**
- **analyseren van kenmerkende visuele elementen in literaire genres: illustraties, vormgeving, typografie.**

DE LEERLING VERKENT LITERATUUR DIE GESCHREVEN IS IN VERSCHILLENDE PERIODES EN CONTEXTEN.

Het gaat hierbij om:

- lezen, bekijken of beluisteren van literatuur uit verschillende tijden;
- verkennen van de tijd en context waarin het verhaal geschreven is;
- verwoorden van verschillen en overeenkomsten tussen historische teksten en de eigen tijd, leef- en belevingswereld;
- verwoorden van universele thema's in literatuur door de tijd heen.

DE LEERLING LEGT VERBANDEN TUSSEN DE INHOUD VAN LITERATUUR EN DE PERIODE EN CONTEXT WAARIN DEZE IS GESCHREVEN.

Het gaat hierbij om:

- beschrijven van verschillen en overeenkomsten tussen oudere en hedendaagse literatuur;
- beschrijven van verschillen en overeenkomsten tussen versies van literaire teksten;
- beschrijven van relaties tussen de periode en context waarin de tekst is geschreven en het wereldbeeld van de schrijver;
- beschrijven van opgedane inzichten over historische tijdvakken;
- herkennen van literair-culturele sporen in literatuur uit heden en verleden.

LESDOELEN PER LES

Bij het formuleren van de leerdoelen is rekening gehouden met verschillende cognitieve niveaus uit de taxonomie van Bloom, waarbij leerlingen niet alleen kennis reproduceren, maar ook analyseren, evalueren en creëren (Een meester in leren, 2023).

Les	Lesdoelen	Lesdoelen geformuleerd voor de leerlingen
1	- De leerling kan mogelijke thema's en verwachtingen bij het boek beschrijven op basis van de eerste twee hoofdstukken en associaties met 'grenzen'. - De leerling kan in de schoolomgeving een 'verborgen' detail zoeken en verbeelden via een mini-schets én woordcollage. - De leerling kan in een klassengesprek uitleggen en beargumenteren welke sfeer of betekenis het gekozen detail volgens hen heeft en reageren op elkaars keuzes.	- Ik kan uitleggen wat ik verwacht van het boek Oever, door de eerste twee hoofdstukken te lezen en het idee van 'grenzen' te bekijken. - Ik kan in de school een 'verborgen' detail vinden en dit verbeelden in een kleine schets met een passend woord. - Ik kan vertellen waarom ik juist dat detail heb gekozen, welke betekenis het heeft, en ik kan reageren op ideeën van anderen.
2	- Leerlingen beschrijven (begrijpen) hoe de eerste hoofdstukken betekenis geven aan de relatie tussen 'ik' en 'jij', en herkennen herhalende of betekenisvolle elementen zoals de rommelkom. - Leerlingen passen hun begrip toe door hun eigen 'rommelkom' te verkennen en analyseren deze door kenmerken te ordenen (hoe hij eruitziet, waar hij staat, wat erin zit, wie hem gebruikt). - Leerlingen creëren een kort verhaal waarin hun rommelkom een betekenisvolle rol speelt, geïnspireerd op de sfeer, thematiek en details uit Oever.	- Ik kan uitleggen wat in de eerste hoofdstukken belangrijk lijkt in de relatie tussen 'ik' en 'jij', en ik kan betekenisvolle details herkennen (zoals de rommelkom). - Ik kan mijn eigen 'rommelkom' beschrijven en vergelijken met die van een klasgenoot, zodat ik begrijp welke betekenis die plek heeft. - Ik kan een kort verhaal maken waarin mijn rommelkom een rol speelt, geïnspireerd op hoe details in Oever betekenis krijgen.
3	- De leerling kan reflecteren op identiteit door persoonlijke associaties te maken met emoji's en deze te bespreken met een klasgenoot, waarbij ze hun keuzes toelichten en verantwoorden. - De leerling kan het hoofdpersonage Jip analyseren door een passend muzieknummer te kiezen en op het werkblad 'Soundtrack van Jip' te verantwoorden hoe dit nummer emoties, persoonlijkheid of belangrijke gebeurtenissen van Jip weerspiegelt.	- Ik kan mijn eigen identiteit verkennen door drie emoji's te kiezen die bij mij passen en uitleggen waarom ik deze heb gekozen. - Ik kan een passend muzieknummer bij Jip of een belangrijk moment in het boek kiezen en uitleggen hoe dit nummer Jips gevoelens, persoonlijkheid of keuzes laat zien. - Ik kan in een klassengesprek uitleggen wat het gekozen nummer zegt over Jips identiteit en reageren op de ideeën van anderen.

Les	Lesdoelen	Lesdoelen geformuleerd voor de leerlingen
	De leerling kan in een klassengesprek uitleggen en beargumenteren hoe een gekozen muzieknnummer bijdraagt aan het begrip van Jips identiteit, en reageren op de keuzes van medeleerlingen.	
4	- De leerling kan relaties tussen personages uit Oever benoemen en eerste verbanden leggen door middel van de startopdracht 'de onzichtbare draad'. - De leerling kan personages ordenen en de basisstructuur van een stamboom opzetten door personages te verzamelen en relaties visueel weer te geven. - De leerling kan uitleggen hoe relaties bijdragen aan de identiteit van personages, met name in aanloop naar het begrijpen van het personage 'Oever'.	- Ik kan laten zien welke personages in het verhaal met elkaar verbonden zijn en waarom. - Ik kan een begin maken met een stamboomposter door personages op de juiste plek te zetten en relaties te tekenen. - Ik kan uitleggen hoe de relaties tussen personages iets vertellen over hun identiteit.
5	- De leerling kan standpunten innemen over thema's en relaties in Oever door middel van stellingen en deze onderbouwen met argumenten uit het verhaal. - De leerling kan relaties tussen personages verder uitwerken en visualiseren door de stamboomposter te verdiepen en af te ronden. - De leerling kan reflecteren op veranderingen in relaties en uitleggen wat deze zeggen over identiteit en verbondenheid in het verhaal.	- Ik kan mijn mening geven over relaties en keuzes in Oever en uitleggen waarom ik het eens of oneens ben met een stelling. - Ik kan samen met mijn groep de stamboomposter afmaken en laten zien hoe personages met elkaar verbonden zijn. - Ik kan uitleggen wat er in het verhaal verandert in relaties en wat dat zegt over identiteit en verbondenheid.
6.1	- De leerling kan reflecteren op eerste indrukken en veranderende beelden van het hoofdpersonage Jip, met aandacht voor onzekerheid en ontwikkeling. - De leerling kan betekenis geven aan het einde van Oever door fragmenten te analyseren die te maken hebben met identiteit, zelfbeeld en het zelfportret. - De leerling kan verkennen dat identiteit niet vaststaat, maar kan veranderen en meerdere betekenissen kan hebben.	- Ik kan uitleggen hoe mijn beeld van Jip aan het begin van het boek anders is geworden aan het einde. - Ik kan beschrijven wat het zelfportret en het einde van Oever zegt over identiteit. - Ik kan laten zien dat identiteit niet in één vast antwoord hoeft te passen.
6.2	De leerling kan uitleggen wat een briefroman is en waarom deze vorm in Oever betekenisvol is.	Ik kan uitleggen wat een briefroman is en waarom brieven belangrijk zijn in Oever.

Les	Lesdoelen	Lesdoelen geformuleerd voor de leerlingen
	• De leerling kan analyseren waarom Jip brieven schrijft die niet verstuurd worden en welke functie deze brieven hebben binnen het verhaal. • De leerling kan een persoonlijke, reflectieve brief schrijven aan Jip waarin thema's als identiteit, veiligheid en verbondenheid centraal staan.	• Ik kan beschrijven waarom Jip brieven schrijft die niet verstuurd worden en wat dat zegt over Jip. • Ik kan een brief aan Jip schrijven waarin ik reageer op het verhaal en laat zien wat het thema identiteit voor mij betekent.

LES 1 'DE KUNST VAN HET VERDWALEN'

(met intro)

Materialen:

- Het boek **Oever**.
- De uitgeprinte of digitale versie van het boek **Oever** voor de leerlingen.
- Witte kaartjes voor alle leerlingen en evt. wat extra.
- Tijdschriften waaruit geknipt mag worden, genoeg voor alle leerlingen.
- Evt. grijze potloden en wat gummen.
- Grote 'posterformaat' vellen. (evt. met het woord **Oever** in het midden geplakt met letters uit tijdschriften)
- Lijm of pritt.
- Werkblad 'voorspellen' geprint voor elke leerling. (eventueel kun je ervoor kiezen om alle werkbladen als boekje af te drukken, er is in de map ook een afbeelding te vinden voor de kافت)

Vorbereiding:

- Deze lesplanning en PowerPoint goed doornemen.
- In ieder geval de kافت, de samenvatting en de eerste 40 pagina's van het boek **Oever** lezen.
- Nadenken over wat een '**Oever**' (grens) voor jou betekent, evt. zelf een voorbeeldschets maken.
- PowerPoint klaarzetten.
- Lessonup ingelogd en de poll klaarzetten. (link zit in de PowerPoint)

Huiswerk:

Leerlingen hebben voorafgaand aan deze eerste les nog geen huiswerk.

Tijdplan:

5 minuten	5-10 minuten	10 minuten	10 minuten	5 minuten	5-10 minuten
Start-opdracht	Korte brainstorm	Mini-schets	Woord-collage	Klassen-gesprek	Afsluiten les
PowerPoint dia 1-4	PowerPoint dia 5-6	PowerPoint dia 7	PowerPoint dia 8	PowerPoint dia 9	PowerPoint dia 10

Lesverloop:

Startopdracht:

- Leerlingen vullen een poll in op Lessonup. De leerlingen bedenken welk genre boeken en over welk thema zij graag lezen.
- **Besteed vooraf geen aandacht aan de begrippen thema en genre.** Deze worden waarschijnlijk duidelijk wanneer de leerlingen de poll invullen.
- Bespreek na het maken van de poll kort de begrippen genre en thema en eventuele bijzonderheden die uit de poll naar voren komen.
- Voeg eventueel toe: *"Het boek dat we gaan lezen valt niet makkelijk in één genre. Het zit ergens tussen dingen in: tussen beeld en tekst, tussen kijken en gezien worden, tussen vertrekken en blijven."*

Korte brainstorm:

- Kondig aan dat we de komende lessen het boek **Oever** gaan lezen en hier opdrachten bij gaan maken. **Vertel verder nog niks over het boek.**
- Je zou de volgende aankondiging hiervoor kunnen gebruiken: *"In **Oever** beweegt het personage vaak langs randen: van straten, kamers, gedachten, gevoelens. Grenzen waar je niet altijd overheen stapt, maar waar je wel blijft kijken..."*

- Begin een korte brainstorm met de klas naar aanleiding van de vragen:
 - Wat is een **Oever**?
 - Waar kom je grenzen tegen in het dagelijks leven?
 - Wat gebeurt er wanneer je op een plekje blijft hangen?
 - Bij wie kijk jij wel eens, maar zeg je niets?

Houd de volgende thema's bij de brainstorm in gedachten, leid de leerlingen hier een beetje naartoe.

- grenzen als overgangen
- grenzen als plek waar je twijfelt
- grenzen als plek waar je kijkt, maar niet durft te bewegen
- grenzen in relaties ("ik wil dat jij mij ziet/ ik wil niet dat jij mij ziet")
- Je kunt deze brainstorm houden met de woordwolk in Lessonup, op het bord of met een andere vorm die passend is om te inventariseren waar leerlingen mee komen.

Mini-schets:

- Leg de opdracht uit.
- **Opdracht:**
In **Oever** kijkt de hoofdpersoon vaak naar een 'verborgen' detail dat anderen misschien niet opvalt. Dat gaan jullie ook doen. 'Je zoekt een plek die net niet binnen of buiten is, waar beweging stopt of begint. Een plek waar je even blijft hangen.' Zoek in het schoolgebouw en teken ter plekke een mini-schets, alsof het uit **Oever** zou kunnen komen: klein, precies, fragmentarisch. (Leger, open, suggestief, niet 'af'.)
- De opdracht sluit goed aan bij het boek **Oever**, de schrijver van het boek is namelijk ook een heel goede tekenaar en er staan verschillende schetsen in het boek. (je zou dit eventueel ook met de leerlingen kunnen delen, maar dit hoeft niet per se voor de opdracht). Voorbeelden hiervan zijn ook terug te vinden in de PowerPoint.

Woordcollage:

- Leg uit aan de leerlingen dat we gezamenlijk een beeld-woordcollage gaan maken.
- **Opdracht:**
'In **Oever** staat kijken centraal: naar huizen, kamers, straten, mensen. Wat je ziet, vertelt niet het hele verhaal, maar wel iets kleins, iets dat blijft hangen. Jullie voegen nu een woord toe dat het gevoel van jullie mini-schets vangt.'
Leerlingen zoeken 1 of meerdere woord(en) in een tijdschrift passend bij het door henzelf getekende 'verborgen detail'. Deze plakken zij daarna met de schets samen op een groot vel (poster) wat voorin de klas ligt.
- Is het een grote klas, zorg dan voor meerdere posters.
- **Tip:** Maak voorafgaand aan de les met uitgeknipte letters het woord **Oever** in het midden van de poster.
- Het doel van deze opdracht is: beeld + taal = verbeelding prikkelen, net als in Volbeda's illustratieve wereld.

Klassengesprek:

- Hang de collage(s) voor in de klas op het bord.
- Aan de hand van een paar schetsen bespreek je:
 - Welk 'verborgen' detail heb je getekend waar je bij zou kunnen blijven staan?
 - Is jouw detail op een plek waar je durft over te steken, of blijf je liever kijken?
 - Welke woorden passen bij het gevoel: ik hoop dat jij mij ziet, maar ik hoop ook dat jij mij niet ziet?
 - Waar zit het 'tussen' in jouw schets?
- Koppel terug naar **Oever**: 'In **Oever** zijn grenzen niet altijd letterlijk. Soms zijn het plekken in je hoofd of in een relatie. Plekken waar je blijft hangen.'

Lesafsluiting:

- Lees uit het hoofdstuk **vrijdag** paragraaf 1 en 2 (p. 9-11) uit het boek voor. (Het lezen kan eventueel ook als huiswerk meegegeven worden.)
- **Huiswerk:** Laat leerlingen aantekeningen maken en vragen opstellen die zij krijgen naar aanleiding van het voorgelezen stuk. Hiervoor is een werkblad beschikbaar. Deel dit uit voor het naar huis gaan of stuur het de leerlingen digitaal toe.

Differentiatiemogelijkheden les 1	
Makkelijker/ lager niveau	• Geef bij de mini-schets een duidelijke afbakening: laat leerlingen kiezen uit vooraf aangewezen plekken in de school. • Sta toe dat leerlingen één woord kiezen uit een beperkte woordenlijst (bijv. emoties of zintuiglijke woorden) voor de woordcollage. • Extra ondersteuning door samen hardop te verwoorden wat een 'verborgen detail' kan zijn.
Meer uitdaging/ verdieping	• Laat leerlingen meerdere schetsen maken en er bewust één kiezen die het sterkst het 'tussen' laat zien. • Vraag hen een abstract of figuurlijk 'verborgen detail' te verbeelden (bijv. een gevoel of gedachte). • Laat ze bij de collage meerdere woorden combineren tot een korte poëtische zin.
Meer individueel werken	• Leerlingen maken de mini-schets zonder rondlopen, vanaf hun plek (bijv. detail in het lokaal). • Woordkeuze voor de collage gebeurt individueel; woorden worden anoniem opgeplakt. • Klassengesprek vervangen door een korte schriftelijke reflectievraag.
Meer samenwerken	• Leerlingen zoeken samen (in duo's) één 'verborgen detail' en maken elk een eigen schets ervan. • Woordcollage: duo's overleggen en kiezen samen één woord voor beide schetsen. • Duo's lichten samen één werk toe in het klassengesprek.
Extra opdracht geschikt voor alle leerlingen	• Laat leerlingen één zin schrijven bij hun schets die zou kunnen passen in Oever (beschrijvend of observerend). Deze zin kan naast de collage worden gehangen of in het werkblad worden genoteerd.

LES 2 'EEN WERELD IN HET KLEIN'

Materialen:

- Het boek **Oever**.
- De uitgeprinte of digitale versie van het boek **Oever** voor de leerlingen.
- Het werkblad 'rommelkom' uitgeprint voor elke leerling.
- De PowerPoint
- De kaartjes voor de vier hoeken (zie bijlage 3).

Vorbereiding:

- Bijlage 1 en 2 bekijken.
- Luister eventueel ook naar **het gesprek met Ludwig Volbeda** over dit boek in De Grote Vriendelijke Podcast.
- Deze lesplanning en PowerPoint goed doornemen.

Huiswerk:

Het werkblad 'voorspellen'

Tijdplan:

5 minuten	5 minuten	15 minuten	15 minuten	5 minuten
Startopdracht 'Voorspelling'	Introductie van 'het boek'	Klassikaal voorlezen.	Zelfstandig en in duo's werken	Afsluiten les
PowerPoint dia 1-4	PowerPoint dia 5	PowerPoint dia 6	PowerPoint dia 7	PowerPoint dia 8

Lesverloop:

Startopdracht:

- De vier hoeken van het lokaal staan voor vier veelvoorkomende voorspellingen:
 1. De ik-figuur en "jij" leren elkaar beter kennen
 2. De ik-figuur ontdekt iets nieuws over zichzelf
 3. Er gebeurt iets waardoor de band tussen 'ik' en 'jij' ingewikkeld wordt.
 4. De ik-figuur maakt een belangrijke keuze
- Leerlingen kiezen een hoek die bij hun voorspelling past.
- In de hoek delen leerlingen kort hun voorspelling met de andere leerlingen die ook voor deze hoek hebben gekozen (max. 30 sec per leerling).
- 1 leerling per hoek deelt een opvallend inzicht met de klas (max. 1 min per hoek → kort houden).

Introductie van het boek:

- Vertel kort iets over de schrijver (naam, stijl, genre, één interessant weetje) (zie bijlage 1 en 2). In interviews vertelt Volbeda dat het boek deels geïnspireerd is door persoonlijke ervaringen en draait om het zoeken naar identiteit en autonomie (De Grote Vriendelijke Podcast, 2023; Boogaardt, 2023). Voor meer info kun je ook de volgende podcast luisteren: **het gesprek met Ludwig Volbeda**.
- Lees vervolgens de flaptekst voor.
- Leg uit:
 - dat we vandaag een groot stuk samen gaan lezen;
 - dat ze tijdens het lezen moeten letten op dingen die terugkomen of betekenisvol lijken;
 - dat de 'rommelkom' één van die elementen gaat worden.

Klassikaal voorlezen:

- Lees pagina 12–46 voor. (de hoofdstukken **vrijdag** en **zaterdag** zijn hierna uit) (Dit past in 15 minuten in normaal tempo.)
- Af en toe een korte pauze van 10–15 seconden om spanning te laten landen of een bepaald moment ruimte te geven.
- Leerlingen mogen kernwoorden noteren, aantekeningen maken of tekenen terwijl zij luisteren naar het verhaal.

Zelfstandig en in duo's werken:

- Leerlingen werken aan het werkblad 'rommelkom'. Leg de opdrachten kort uit.
- Bij de eerste opdracht werken zij individueel aan een mindmap waarin zij antwoord geven op de vragen:
 - HOE hun 'rommelkom' heet?
 - HOE deze eruit ziet?
 - WAAR deze zich bevindt?
 - WAT erin zit?
 - WIE hem gebruikt?
- Hierna maken de leerlingen in duo's een vergelijking met een klasgenoot en de mindmap van die klasgenoot.
- Laat de leerlingen een verhaal schrijven over hun 'rommelkom'. Ze visualiseren dat ze thuiskomen en iets met hun 'rommelkom' doen (à la Jip). De leerlingen gebruiken de elementen die ze net hebben opgeschreven voor hun verhaal.

Opdracht met centrale vraag:

- *Welke betekenis heeft de rommelkom voor jou?*
- *Bedenk een verhaal waarin die betekenis naar voren komt.*

Lesafsluiting:

- Vraag 3 tot 5 willekeurige leerlingen om één opvallende vondst of grappig voorwerp te delen.
- Stel de reflectievraag:
'Wat zegt een rommelkom eigenlijk over hoe mensen leven of omgaan met spullen?'
- **Huiswerk: Geen huiswerk**, tenzij het werkblad niet af is of het lezen niet gelukt is.

Differentiatiemogelijkheden les 2	
Makkelijker/ lager niveau	• Geef bij het werkblad 'rommelkom' voorbeeldantwoorden of een deels ingevulde mindmap. • Beperk het schrijfverhaal tot een korte alinea met vaste beginzinnen (bijv. "Als ik thuiskom, pak ik mijn rommelkom en..."). • Sta toe dat leerlingen tekenen in plaats van (veel) schrijven bij het uitwerken van de rommelkom.
Meer uitdaging/ verdieping	• Laat leerlingen meerdere betekenislagen aan hun rommelkom geven (persoonlijk én symbolisch). • Vraag hen het verhaal te schrijven vanuit een ander perspectief (de rommelkom zelf of een ander personage). • Laat hen verbanden leggen tussen hun rommelkom en de rommelkom in Oever.
Meer individueel werken	• Leerlingen maken alleen hun eigen 'rommelkom' (geen vergelijking in duo's). • Verhaal schrijven blijft strikt persoonlijk; delen is niet nodig. • Reflectievraag wordt individueel schriftelijk beantwoord.
Meer samenwerken	• Leerlingen ontwerpen samen één rommelkom (alsof ze die delen). • Duo's schrijven samen één kort verhaal waarin beide ideeën samenkomen. • Klassikale bespreking waarin duo's overeenkomsten en verschillen benoemen.
Extra opdracht geschikt voor alle leerlingen	• Laat leerlingen één zin formuleren die samenvat wat hun rommelkom symboliseert (bijv. "Mijn rommelkom laat zien dat..."). Deze zin kan gedeeld worden in de afsluiting of toegevoegd aan het werkblad.

LES 3 'MEER DAN EEN GEZICHT'

Materialen:

- Het boek '**Oever**'.
- Emoji-kaarten uitgeprint voor alle leerlingen in de klas. (bijlage 4)
- Werkblad 'Soundtrack van Jip' uitgeprint voor alle leerlingen.
- De uitgeprinte of digitale versie van het boek **Oever** voor de leerlingen.
- De PowerPoint

Vorbereiding:

- Deze lesplanning en PowerPoint goed doornemen.
- Eventueel een voorbeeld van een soundtracknummer.

Huiswerk:

Geen huiswerk uit de vorige les.

Tijdplan:

5 minuten	5 minuten	15 minuten	15 minuten	5 minuten
Startopdracht 'Memoji'	Klassikaal gesprek 'identiteit'	Klassikaal voorlezen.	'De muzikale spiegel.'	Lesafsluiting
PowerPoint dia 1-3	PowerPoint dia 4	PowerPoint dia 5	PowerPoint dia 6-7	PowerPoint dia 8

Lesverloop:

Startopdracht:

- Deel de emoji-kaarten uit.
- Leerlingen zoeken op de emoji-kaart drie emoji's die passen bij hun identiteit en bespreken met een klasgenoot welke emoji's zij gekozen hebben en waarom. Je kunt ervoor kiezen de leerlingen zelf te laten kiezen met wie zij dit bespreken of zelf groepjes van twee te maken.

Klassikaal gesprek:

- Bespreek met leerlingen de volgende vraag: *Waar denk jij aan bij het woord 'identiteit'?*
- Ga met de leerlingen ook in op deze vraag: *'Het boek **Oever** gaat over ontdekken wie je bent. Ken jij meer boeken, series of films die over dit onderwerp gaan? Welke?'* (in de PowerPoint dia 4, komen bij de 2de klik wat voorbeelden naar voren)

Klassikaal voorlezen:

- Lees pagina 47–85 voor. (de hoofdstukken **zondag** en **maandag** zijn hierna uit) (Dit past in 15 minuten in normaal tempo.) Je kunt er natuurlijk ook voor kiezen om de leerlingen zelf te laten lezen.
- Af en toe een korte pauze van 10–15 seconden om spanning te laten landen of een bepaald moment ruimte te geven.
- Leerlingen mogen kernwoorden noteren, aantekeningen maken of tekenen terwijl zij luisteren naar het verhaal.

De Muzikale Spiegel:

- Leg uit dat muziek vaak gevoelens en eigenschappen kan uitdrukken.
- Vraag kort: *'Als jij een soundtrack voor je leven had, welk nummer zou dat zijn? Waarom?'*
- Noem een voorbeeld vanuit jezelf: *'Misschien een rustig nummer als ik me alleen zou voelen, of een avontuurlijk nummer als ik ergens nieuwsgierig naar ben.'*
- Opdracht voor de leerlingen: Ze kiezen een nummer dat past bij Jip of een belangrijk moment in het boek. Ze kunnen nadenken over:
 - Emoties van Jip
 - Jips persoonlijkheid of keuzes
 - Belangrijke gebeurtenissen in het verhaal
- Werkblad 'Soundtrack van Jip' maken.

Lesafsluiting:

- Laat een paar leerlingen kort hun keuze delen met de klas. Stel de vraag: 'Wat zegt dit nummer over Jip? Wat leren we zo over de identiteit van Jip?'
- Eventueel: Hang de nummers en korte toelichting op in de klas als 'Soundtrack van Jip'-muur.
- **Huiswerk: Geen huiswerk.**

Differentiatiemogelijkheden les 3	
Makkelijker/ lager niveau	• Laat leerlingen bij de startopdracht kiezen uit minder emoji's (bijv. 1 of 2) en geef voorbeeldredenen. • Bij de soundtrackopdracht kunnen zij kiezen uit een vooraf samengestelde lijst met nummers of muziekgenres. • Sta toe dat toelichtingen mondeling worden gegeven in plaats van uitgebreid geschreven.
Meer uitdaging/ verdieping	• Laat leerlingen meerdere nummers kiezen die verschillende kanten van Jips identiteit laten zien. • Vraag hen expliciet tekstregels of muzikale elementen (tempo, sfeer, instrumenten) te koppelen aan fragmenten uit het boek. • Laat leerlingen hun keuze vergelijken met die van een klasgenoot en beargumenteren welke beter past bij Jip.
Meer individueel werken	• Emoji-keuze blijft privé; toelichting wordt alleen opgeschreven. • Soundtrack-opdracht volledig individueel, zonder delen in de klas. • Leerlingen leveren hun keuze in zonder presentatie.
Meer samenwerken	• Leerlingen vergelijken in duo's hun emoji-keuzes en zoeken overlap. • Duo's kiezen samen één nummer voor Jip en verdedigen die keuze. • Kleine groepsdiscussie: welk nummer past het best en waarom?
Extra opdracht geschikt voor alle leerlingen	• Laat leerlingen één zin opschrijven die begint met: "Dit nummer laat zien dat Jip..." en die koppelen aan een concreet moment uit het boek.

LES 4 'OEVER'

Materialen:

- Het boek 'Oever'.
- Kleine strookjes papier voor de startopdracht, voor elke leerling 1
- Groot posterpapier (A2 of groter)
- Stiften, potloden, fineliners
- Eventueel sticky notes
- PowerPoint.

Vorbereiding:

- Deze lesplanning en PowerPoint goed doornemen.
- Maak groepjes van 4-5 leerlingen voor de opdracht met de stamboomposter.
- Zorgen dat alle materialen aanwezig zijn.

Huiswerk:

Geen huiswerk van de vorige les.

Tijdplan:

15 minuten	5 minuten	15 minuten	5 minuten	5 minuten
Klassikaal voorlezen	Startopdracht	Stamboom-opdracht	Nabespreken opdracht	Lesafsluiting
PowerPoint dia 1-3	PowerPoint dia 4	PowerPoint dia 5-6	PowerPoint dia 7	PowerPoint dia 8

Lesverloop:

Klassikaal voorlezen:

- Lees pagina 86–126 voor. (de hoofdstukken **dinsdag** en **woensdag** zijn hierna uit) (Dit past in 15 minuten in normaal tempo.) Je kunt er natuurlijk ook voor kiezen om de leerlingen zelf te laten lezen.
- Af en toe een korte pauze van 10–15 seconden om spanning te laten landen of een bepaald moment ruimte te geven.
- Leerlingen mogen kernwoorden noteren, aantekeningen maken of tekenen terwijl zij luisteren naar het verhaal.

Startopdracht:

- Geef elke leerling een klein papierstrookje. Laat ze één opdracht uitvoeren: Schrijf één 'onzichtbare draad' op tussen twee personages uit **Oever**. Dat mag zijn: een gevoel dat ze delen (bv. onzekerheid, nieuwsgierigheid), een gebeurtenis die hen verbindt, een overeenkomst in karakter of een verschil dat juist spanning geeft
- Vraag 3–4 leerlingen om hun 'onzichtbare draad' voor te lezen. Stel één van deze korte reflectievragen:
 - 'Wat voor soort verbindingen horen we vooral?'
 - 'Zijn er personages die verrassend vaak terugkomen?'
 - 'Welke verbinding vind je het meest interessant en waarom?'
 - Sluit af met: 'Jullie hebben nu laten zien dat de personages op veel verschillende manieren met elkaar verbonden kunnen zijn. In de grote opdracht gaan we deze relaties veel duidelijker en uitgebreider in kaart brengen op een stamboomposter.'

De grote stamboomposter

- De leerlingen krijgen de volgende opdracht (in een groepje van 4-5 leerlingen), deze staat ook op de PowerPoint: Maak samen een grote poster waarop je alle personages en hun relaties in kaart brengt. Laat zien wie bij wie hoort, wie vrienden of familie zijn, en ontdek zo wie een belangrijke rol speelt in het verhaal.
- Tijdens deze les komt de stamboomposter niet af, die wordt de volgende les afgemaakt. Tijdens deze les ligt vooral de focus op: Eerste opzet van stamboom-poster: personages verzamelen, relaties tekenen.

- Hierbij krijgen zij de volgende stappen op de PowerPoint te zien:
 1. Teken een grote stamboom waarop je alle personages uit het verhaal tot nu toe een plek geeft.
 2. Gebruik lijnen om relaties zichtbaar te maken:
 - Familie
 - Vriendschap
 - Conflicten
 - Afstand/ spanning
 3. Noteer korte kenmerken bij elk personage:
 - Belangrijkste eigenschap
 - Een symbool dat bij hen past
 - Een woord uit het verhaal dat hen typeert
 4. Laat visueel zien wie belangrijk is:
 - Grootte van het vak
 - Kleur
 - Symbool
 5. Zorg dat de poster duidelijk en creatief is, zodat anderen de relaties kunnen begrijpen door alleen naar de poster te kijken.
- Help leerlingen op weg door vragen te stellen in plaats van antwoorden te geven:
 - 'Waarom staat dit personage zo ver van die ander?'
 - 'Wat zegt deze relatie over de identiteit van Jip?'
 - 'Welke gebeurtenissen verbinden deze twee?'
- Let op dat leerlingen alle gegevens gebruiken die tot nu toe bekend zijn, vooral over 'Oever'.
- Moedig aan dat leerlingen symbolen gebruiken: Bijvoorbeeld: meikever, zelfportret of een woord uit de tekst.
- Tijdens de volgende les werken de leerlingen verder aan de afronding van de poster, de focus ligt dan op: Poster afmaken, visueel aantrekkelijk maken, notities toevoegen.
- Ook geven de leerlingen de volgende les een korte presentatie over de poster.

Lesafsluiting:

- Rond de les af met een korte reflectie: 'Wat vertelt een stamboom ons over identiteit en relaties in een verhaal?'
- **Huiswerk:** Thuis lezen: Lees pagina 127–144. (het hoofdstuk **donderdag** is hierna uit)
- Optioneel: Laat leerlingen alvast nadenken over welke (nieuwe) personages of relaties ze verwachten te ontdekken in het volgende hoofdstuk.

Differentiatiemogelijkheden les 4	
Makkelijker/ lager niveau	• Geef bij de stamboomposter een vereenvoudigd overzicht van de belangrijkste personages tot nu toe. • Beperk het aantal relaties dat zichtbaar moet worden gemaakt (bijv. alleen familie en vriendschap). • Sta toe dat leerlingen vooral werken met woorden en pijlen in plaats van uitgebreide symboliek.
Meer uitdaging/ verdieping	• Laat leerlingen ook indirecte of symbolische relaties opnemen (bijv. gedeelde gevoelens, terugkerende motieven). • Vraag hen relaties te nuanceren met kleur, lijntype of korte citaten uit de tekst. • Laat hen expliciet aangeven hoe relaties veranderen door de tijd heen.
Meer individueel werken	• Leerlingen maken eerst individueel een mini-relatieoverzicht in hun schrift. • In de groep krijgt ieder een afgebakende taak (één personage of relatie). • Reflectievragen worden individueel beantwoord.
Meer samenwerken	• Leerlingen ontwerpen de stamboom echt gezamenlijk, met overleg over elke keuze.

	• Relaties worden bediscussieerd voordat ze op de poster komen. • Groep verantwoordt samen waarom Jip centraal staat (of niet).
Extra opdracht geschikt voor alle leerlingen	• Laat elke leerling één korte toelichting (1–2 zinnen) schrijven bij een relatie op de poster waarin wordt uitgelegd waarom deze verbinding belangrijk is voor het verhaal of voor Jips identiteit.

LES 5 'WAT OF WIE BLEEF ACHTER?'

Materialen:

- Het boek **Oever**
- Stamboomposters uit les 4
- Stiftten, potloden, fineliners
- Post-its
- PowerPoint

Vorbereiding:

- Deze lesplanning en PowerPoint goed doornemen
- Zorg dat de stamboomposters weer beschikbaar zijn per groep
- Denk na over voorbeeldvragen voor de presentaties

Huiswerk:

Leerlingen hebben voorafgaand aan deze les p. 127–144 gelezen als vervolg op les 4.

Tijdplan:

15 minuten	7 minuten	10 minuten	10 minuten	3 minuten
Klassikaal voorlezen	Startopdracht	Posters afmaken	Presentaties	Afsluiten les
PowerPoint dia 3	PowerPoint dia 4-15	PowerPoint dia 16	PowerPoint dia 17	PowerPoint dia 18

Lesverloop:

Klassikaal voorlezen:

- Lees pagina 145-204 voor. (de hoofdstukken **vrijdag** en **zaterdag** zijn hierna uit) (Dit past in 15 minuten in normaal tempo.) Je kunt er natuurlijk ook voor kiezen om de leerlingen zelf te laten lezen.
- Af en toe een korte pauze van 10–15 seconden om spanning te laten landen of een bepaald moment ruimte te geven.
- Leerlingen mogen kernwoorden noteren, aantekeningen maken of tekenen terwijl zij luisteren naar het verhaal.

Startopdracht:

- Op het bord verschijnen verschillende stellingen over het boek '**Oever**':
 1. *Jip zou eerlijker moeten zijn over zijn/haar gevoelens, in plaats van alles in brieven te schrijven die hij/zij nooit verstuurt.*
 2. **Oever** had Jip duidelijker moeten uitleggen waarom hij afstand hield.
 3. *De klasgenoten van Jip zijn verantwoordelijk voor de onveilige sfeer die ervoor zorgt dat Jip niet zichzelf durft te zijn.*
 4. *Het is dapperder om jezelf te zijn dan om te proberen bij een groep te horen.*
 5. *Een zelfportret maken is eigenlijk moeilijker dan een portret van iemand anders.*
 6. *De volwassenen in het boek letten te weinig op hoe Jip zich écht voelt.*
 7. *Je kunt iemand missen, zelfs als diegene je slecht behandelt of je teleurstelt.*
 8. *Je moet nooit voor iemand verbergen wie je bent, zelfs niet als anderen je daardoor raar vinden.*
 9. *Vriendschappen veranderen vanzelf door de jaren heen, en dat is niet altijd erg.*
 10. *Iedereen zou een 'veldje' moeten hebben: een veilige plek waar je jezelf kunt zijn.*
- De stellingen hebben de keuze mogelijkheid eens of oneens.
- Leerlingen gaan in het lokaal staan aan de kant van eens of aan de kant van oneens (te zien in de PowerPoint).
- Wanneer dit te expliciet of onveilig is voor leerlingen kunnen je er ook voor kiezen leerlingen hun hoofd op tafel te laten leggen en de stellingen voor te lezen, hierbij maken leerlingen een vuist voor eens en steken een open hand op voor oneens.

- Laat de leerlingen na de tien stellingen in duo's een korte discussie voeren over hoe zij over één van de stellingen denken. (leerlingen maken de keuze voor een stelling zelf of de docent geeft ieder duo een stelling)
- Als overgang kun je aangeven:
'Sommige stellingen zijn best wel ingewikkeld, zo zijn sommige relaties in het boek ook best wel ingewikkeld, kijk hier goed naar bij het uitwerken en presenteren van de posters.'

Posters afmaken:

- Leerlingen werken verder in dezelfde groepjes aan hun stamboomposter.
Focus van deze lesfase (staat ook op de PowerPoint):
 - Poster afmaken
 - Relaties verduidelijken
 - Visueel aantrekkelijk maken
 - Korte notities toevoegen
- Extra aandachtspunten:
 - Zijn alle belangrijke personages opgenomen?
 - Is duidelijk wie centraal staat in het verhaal?
 - Zijn veranderingen in relaties zichtbaar (afstand ↔ nabijheid)?
- De docent loopt rond en stelt verdiepende vragen:
 - 'Welke relatie is in de loop van het verhaal veranderd?'
 - 'Wat zegt dit over de ontwikkeling van Jip?'
 - 'Waarom is dit personage kleiner/groter weergegeven?'

Korte presentaties & klassikale bespreking:

- Elk groepje presenteert in maximaal 1 minuut hun poster:
 - Wie staat centraal?
 - Welke relatie vonden jullie het belangrijkste?
 - Wat viel jullie op tijdens het maken?
- Klassikale discussie (kort):
 - 'Welke overeenkomsten zien jullie tussen de posters?'
 - 'Waar verschillen jullie interpretaties?'
 - Benadruk dat er meerdere juiste interpretaties van het verhaal mogelijk zijn.

Lesafsluiting:

- Reflectievraag (klassikaal):
Wat laten de stamboomposters zien over identiteit en verbondenheid in **Oever**?
 - Laat leerlingen antwoord geven via een post-it die zij na het schrijven op het bord plakken.
 - Lees enkele antwoorden voor.

Afronding:

- Benoem dat het verhaal bijna uit is.
- Geef ruimte voor nieuwsgierigheid naar de afronding.

Differentiatiemogelijkheden les 5	
Makkelijker/ lager niveau	• Beperk bij de startopdracht het aantal stellingen (bijv. kies er 4–5) of laat leerlingen reageren op slechts één stelling. • Geef bij het afronden van de poster een checklist met concrete vragen (wie centraal, welke relaties, één verandering). • Sta toe dat presentaties ondersteund worden met aanwijzen op de poster in plaats van uitgebreid mondeling toelichten.
Meer uitdaging/ verdieping	• Laat leerlingen bij een stelling een tegenargument formuleren, ook als ze het ermee eens zijn. • Vraag hen expliciet verbanden te leggen tussen meerdere relaties en Jips ontwikkeling. • Laat leerlingen tijdens de presentatie een korte reflectievraag stellen aan de klas.

Meer individueel werken	• Leerlingen reageren op één stelling schriftelijk, zonder positioneren in het lokaal. • Elke leerling schrijft individueel een korte toelichting bij één relatie op de poster. • Presentatie kan worden vervangen door een schriftelijke toelichting.
Meer samenwerken	• Duo's kiezen samen één stelling en bereiden een mini-discussie voor. • Groep presenteert samen de poster en verdeelt spreekrollen. • Leerlingen stellen elkaar vragen na de presentaties.
Extra opdracht geschikt voor alle leerlingen	• Laat iedere leerling één relatie kiezen uit de poster en in één zin beantwoorden: "Wat bleef hier achter, en waarom is dat belangrijk voor het verhaal?"

LES 6.1 'OVERLOPEN'

Materialen:

- Het boek **Oever**
- Werkblad 'identiteit zonder hokjes'
- Stiften, potloden
- Eventueel post-its
- PowerPoint

Vorbereiding:

- Deze lesplanning en PowerPoint goed doornemen.
- Zorg dat het werkblad voor elke leerling klaar ligt.
- Markeer vooraf de pagina's die klassikaal worden voorgelezen (p. 205–224).
- Denk na over hoe je omgaat met gevoelige reacties rond (gender)identiteit.

Huiswerk:

Geen huiswerk van de vorige les.

Tijdplan:

5 minuten	15 minuten	20 minuten	5 minuten
Startopdracht	Klassikaal voorlezen	Werkblad: Opdracht 1: 5 minuten Opdracht 2: 5 minuten Opdracht 3: 10 minuten	Afsluiten les
PowerPoint dia 1-4	PowerPoint dia 5	Opdracht 1: dia 6-8 Opdracht 2: dia 9-10 Opdracht 3: dia 11-12	PowerPoint dia 13

Lesverloop:

Startopdracht:

- Op het bord staan twee woorden: JONGEN – MEISJE
- Leerlingen kiezen stil een plek in het lokaal die past bij hun eerste indruk van Jip aan het begin van het boek. (Alternatief veilig: hand opsteken met hoofd op tafel)
- In tweetallen bespreken de leerlingen kort:
 - Waar kwam jouw eerste indruk vandaan?
 - Waardoor werd die indruk later onzeker?
- Haal één of twee reacties op (zonder discussie).
- Overgang: 'Vandaag lezen we het einde van **Oever** en kijken we hoe Jip zelf met die vraag omgaat.'

Klassikaal voorlezen:

- Lees pagina 205–224 voor. (het boek is hierna uit) (Dit past in 15 minuten in normaal tempo.) Je kunt er natuurlijk ook voor kiezen om de leerlingen zelf te laten lezen.
- Af en toe een korte pauze van 10–15 seconden om spanning te laten landen of een bepaald moment ruimte te geven.
- Leerlingen mogen woorden opschrijven die met identiteit te maken hebben of tekenen wat het einde bij hen oproept.

Werkblad 'identiteit zonder hokjes':

- Leerlingen werken zelfstandig (opdracht 3 in tweetallen) aan het werkblad 'identiteit zonder hokjes'.
De opdrachten focussen op:
 - eerste indrukken van Jip
 - momenten van onzekerheid
 - betekenis van het zelfportret
 - reflectie op identiteit
- Leg elke keer kort uit wat de bedoeling is van de opdracht en laat leerlingen dan de opdracht maken.

- De docent ondersteunt door vragen te stellen in plaats van antwoorden te geven:
 - 'Wat zegt dit fragment over hoe Jip zichzelf ziet?'
 - 'Is een antwoord op "wie ben ik?" altijd definitief?'
 - 'Wat betekent "overlopen" hier figuurlijk?'
- Geef leerlingen ruimte om te tekenen, symbolen te gebruiken of hun antwoorden persoonlijk te formuleren.

⚠ Aandachtspunt:

Bespreek niet klassikaal wie wat persoonlijk vindt; laat leerlingen zelf bepalen wat zij delen.

Lesafsluiting:

- Reflectievraag (klassikaal):
Wat laat **Oever** zien over identiteit?
- Laat enkele leerlingen (vrijwillig) één zin delen, of:
 - laat leerlingen hun antwoord opschrijven en inleveren
 - of op een post-it op het bord plakken
- Afronding door de docent:
 - Benoem dat het boek nu uit is.
 - Geef erkenning aan het feit dat het thema ingewikkeld en persoonlijk kan zijn.
 - Benadruk dat het oké is om geen vast antwoord te hebben.
 - Vertel dat we de volgende les besteden aan een laatste verwerkingsopdracht.

Differentiatiemogelijkheden les 6.1	
Makkelijker/ lager niveau	• Bied bij het werkblad keuzemogelijkheden: leerlingen beantwoorden per opdracht één kernvraag in plaats van meerdere. • Sta toe dat antwoorden vooral visueel worden weergegeven (tekening, symbolen, kernwoorden). • Bij opdracht 3 kunnen leerlingen samenwerken met een vaste partner en gebruikmaken van voorbeeldzinnen.
Meer uitdaging/ verdieping	• Laat leerlingen expliciet verschillende momenten in het boek met elkaar vergelijken (begin ↔ einde). • Vraag hen het begrip 'overlopen' zowel letterlijk als figuurlijk uit te werken met citaten. • Laat leerlingen reflecteren op meerdere mogelijke interpretaties van Jips identiteit, zonder tot één conclusie te komen.
Meer individueel werken	• Leerlingen reageren op de startopdracht zonder fysiek positioneren (alleen schrijven). • Werkblad volledig individueel; niets hoeft gedeeld te worden. • Reflectie wordt ingeleverd of bewaard in het schrift.
Meer samenwerken	• Leerlingen bespreken in duo's hoe hun beeld van Jip veranderde (zonder persoonlijke koppeling). • Opdracht 3 standaard in tweetallen uitvoeren. • Leerlingen formuleren samen één open vraag over identiteit.
Extra opdracht geschikt voor alle leerlingen	• Laat leerlingen één beeld, symbool of metafoor tekenen of beschrijven dat voor hen het einde van Oever samenvat, met daaronder één toelichtende zin.

LES 6.2 'VAN MIJ AAN JIP...'

Materialen:

- Het boek 'Oever'.
- Werkblad 'Briefroman'
- Schrijfpapier of schrift
- Pen/ potlood
- PowerPoint

Voorbereiding:

- Deze lesplanning en PowerPoint goed doornemen.
- Zorg dat het werkblad 'De briefroman' voor elke leerling klaar ligt.
- Denk na over hoe je het schrijven van de brief laagdrempelig en veilig houdt.
- Zorg ervoor dat je de PowerPoint of de link naar de enquête op tijd deelt met de leerlingen.

Huiswerk:

Geen huiswerk van de vorige les.

Tijdplan:

5 minuten	10 minuten	10 minuten	20 minuten	5 minuten
Startopdracht	Verkennen briefroman	Tekstanalyse	Schrijfoopdracht	Afsluiten les
PowerPoint dia 1-3	PowerPoint dia 4-5	PowerPoint dia 6-7	PowerPoint dia 8	PowerPoint dia 9

Lesverloop:

Startopdracht:

- Op de PowerPoint verschijnt de vraag:
'Waarom zou iemand een brief schrijven in plaats van een appje?'
- Leerlingen geven antwoord op de vraag via Lessonup, de link hiervoor staat in de PowerPoint.
- Leerlingen bespreken in tweetallen:
 - Vergelijk jullie antwoorden.
 - Kies samen de beste reden.
- Haal 2-3 redenen klassikaal op.
- Overgang:

'In **Oever** schrijft Jip brieven die nooit verstuurd worden. Vandaag kijken we waarom dat zo krachtig is.'

Verkennen briefroman:

- (Je kunt gewoon in de Lessonup blijven, maar als je niet met Lessonup werkt kun je de vraag natuurlijk ook via de PowerPoint behandelen)
- Op de PowerPoint verschijnt de vraag:
'Wat is een briefroman?'
- Leerlingen geven antwoord op de vraag via Lessonup, de link hiervoor staat in de PowerPoint.
- Ga naar de volgende dia op de PowerPoint (dia 5), door te klikken verschijnt er elke keer wat meer uitleg bij het begrip 'briefroman', ook worden er voorbeelden gegeven, deze kun je toelichten naar eigen idee.
- Leg kort uit en bespreek de voorbeelden:
 - Een briefroman is een verhaal dat volledig bestaat uit brieven.
 - De lezer kijkt rechtstreeks in de gedachten van de hoofdpersoon.
 - Meijuffrouw Sara Burgerhart, Anne Frank, Brieven van Souad, Brieven aan de duisternis en Hoe overleef ik mezelf?
- De leerlingen maken opdracht 1 van het werkblad.

Tekstanalyse:

- De leerlingen maken opdracht 2 van het werkblad.
- Bespreek vraag e van opdracht 2 klassikaal, doe dit door weer terug te gaan naar de Lessonup en de leerlingen een poll in te laten vullen:

Als Jip niet van plan is de brieven te versturen, waarom zou Jip de brieven dan schrijven?

- Om gedachten en gevoelens te ordenen → Schrijven helpt Jip om te begrijpen wat hij/zij zelf voelt.
- Omdat schrijven veiliger voelt dan praten → In een brief hoeft Jip niets uit te leggen of te verdedigen.
- Om iemand dichtbij te houden zonder contact te hebben → De brieven zijn een manier om verbonden te blijven.
- Omdat Jip bang is voor de reactie van de ander → Niet versturen voorkomt afwijzing of teleurstelling.
- Om even iemand te zijn zonder verwachtingen van anderen → In de brief mag Jip volledig zichzelf zijn.
- Omdat de brief vooral voor Jip zelf is, niet voor de lezer → Het schrijven is belangrijker dan gelezen worden.
- Ga hierna terug naar de PowerPoint en bespreek met de leerlingen dat alle antwoorden die gegeven zijn een kern van waarheid bevatten en wat de gegeven antwoorden nu precies zeggen. Conclusie: De brief is in dit boek een soort van 'veilige ruimte'.

Schrijfopdracht:

- Leg de opdracht uit aan de hand van de PowerPoint.
- De leerlingen gaan nu individueel aan de slag met opdracht 3 op het werkblad. Hierbij schrijven zij een brief aan Jip, als extra opdracht kunnen de leerlingen ook nog een zelfportret maken. Dit zou eventueel ook een leuke, verdiepende, vakoverstijgende opdracht kunnen zijn voor het vak kunst.

Lesafsluiting:

- Tijdens de afsluiting van de les maken de leerlingen een enquête via Padlet. Deze enquête zit in de link in de PowerPoint. Deze link kun je delen met de leerlingen via de mail of door de PowerPoint met hen te delen.
- Door het delen van de informatie die binnenkomt via de enquête kunnen er eventuele verbeteringen aan de lessenreeks doorgevoerd worden of kan er gekeken worden hoe de lessenreeks nog beter kan aansluiten bij een specifieke klas.
- Wanneer er onvoldoende tijd over is aan het einde van deze les voor de enquête, geef deze dan niet als huiswerk, maar zorg ervoor dat er aan het begin van de volgende les aan gewerkt wordt om zeker te weten dat leerlingen de enquête serieus invullen.

Differentiatiemogelijkheden les 6.2	
Makkelijker/ lager niveau	• Bied bij de schrijfopdracht keuzestarters voor de brief (bijv. "Beste Jip, ik herken me in...", "Wat mij raakte in jouw verhaal is..."). • Sta toe dat de brief kort blijft (bijv. één alinea) of dat leerlingen in steekwoorden schrijven. • Laat leerlingen, als schrijven lastig is, eerst hardop formuleren in een tweetal of een schets/zelfportret maken met korte toelichting.
Meer uitdaging/ verdieping	• Laat leerlingen de brief koppelen aan één specifiek fragment of motief uit Oever. • Vraag hen bewust te spelen met de vorm van de brief (toon, aanhef, afsluiting, stilte/ruimte). • Laat leerlingen een tweede korte brief schrijven vanuit Jip aan zichzelf, als spiegeling.
Meer individueel werken	• Leerlingen schrijven volledig zelfstandig hun brief. • Reflectiezinnen worden niet gedeeld, alleen ingeleverd of bewaard. • Optie: zelfportret zonder tekst, of met één begeleidende zin.

Meer samenwerken	• Leerlingen formuleren vooraf in duo's: één briefdoel (troosten, begrijpen, vragen stellen) of één sterke zin samen. • Na het schrijven (vrijwillig): korte peerfeedback op toon of duidelijkheid (niet op persoonlijke inhoud). • Optie: leerlingen schrijven samen één brief aan Jip vanuit 'de klas'.
Extra opdracht geschikt voor alle leerlingen	• Laat leerlingen één zin onder hun brief schrijven die begint met: "Deze brief hoefde niet verstuurd te worden, omdat..." en die kort verwoordt wat schrijven hun opleverde.

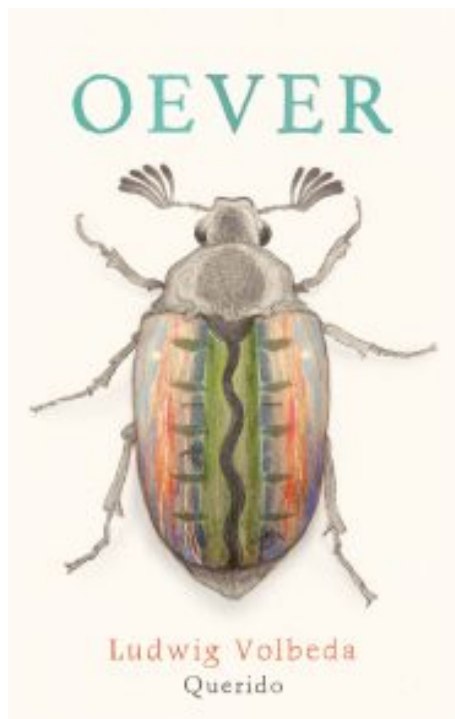
BRONNENLIJST

- Boogaerdt, B. (2023). *21 vragen aan Ludwig Volbeda*. De Groene Amsterdammer. Geraadpleegd van <https://www.groene.nl/artikel/21-vragen-aan-ludwig-volbeda>
- Bonset, H., & Braaksma, M. (2021). *Handboek taalgericht vakonderwijs*. Bussum: Coutinho.
- Blink. (z.d.). *Plot26: Methode Nederlands voor havo/vwo*. Blink Uitgevers.
- Chambers, A. (2011). *Leespraat: kinderen helpen praten over boeken*. Leidschendam: Biblion.
- De Grote Vriendelijke Podcast. (2023). *Aflevering 114: Ludwig Volbeda*. <https://degrotevriendelijkepodcast.nl/afleveringen/aflevering-114-ludwig-volbeda/>
- Een meester in leren. (2023). *De taxonomie van Benjamin Bloom*. Geraadpleegd van <https://eenmeesterinleren.nl/taxonomie-van-benjamin-bloom/>
- Geerts, W., & Van Kralingen, R. (2020). *Handboek voor leraren* (3e ed.). Bussum: Coutinho.
- JaapLeest. (2022). *Oever – Ludwig Volbeda*. Geraadpleegd van <https://www.jaapleest.nl/Oever/>
- Jansen, Y., & Kamp, I. (2025). *De leescyclus: een didactisch model voor literatuuronderwijs*. Boom Uitgevers. Geraadpleegd van <https://www.boom.nl/media/65/sl-lezen-1-2025-interview-iris-kamp-yvette-jansen-de-leescyclus.pdf>
- Kamp, M., De Jong-Slagman, J., & De Vries, A. (2021). *Jeugdliteratuur & didactiek*. Bussum: Coutinho.
- Kirschner, P., Claessens, L., & Raaijmakers, S. (2018). *Didactisch coachen*. Huizen: Pica.
- Mol, S. E., & Bus, A. G. (2011). *To read or not to read: A meta-analysis of print exposure from infancy to early adulthood*. *Psychological Bulletin*, 137(2), 267–296.
- Scholieren.com. (2023). *Analyse: Oever – Ludwig Volbeda*. Geraadpleegd van <https://www.scholieren.com/verslag/zekerwetengoed/Oever-ludwig-volbeda>
- SLO. (2023). *Kerdoelen Nederlands en burgerschap*. Amersfoort: SLO. Geraadpleegd van <https://www.slo.nl>
- Surma, T., Kirschner, P., & Ros, A. (2025). *Wijze lessen: twaalf bouwstenen voor effectieve didactiek* (2e ed.). Ten Brink Uitgevers.
- Van Lierop-Debrauwer, H., & Mooren, P. (2013). *Jeugdliteratuur: geschiedenis en theorie*. Bussum: Coutinho
- Van der Leeuw, B., & Meestringa, T. (2014). *Literatuuronderwijs in de praktijk*. Bussum: Coutinho.
- Volbeda, L. (2022). *Oever*. Amsterdam: Querido.

BIJLAGE 1: ACHTERGROND INFORMATIE 1

WORSTELLEN MET EEN ZELFPORTRET – **OEVER** VAN LUDWIG VOLBEDA

'**Oever**' van Ludwig Volbeda, Querido, 12+

Hoe kan het dat Jip met al dat tekentalent zo ontzettend veel moeite heeft een zelfportret te maken? Door de schoolopdracht trekt Jip de conclusie geen kunstenaar te zijn. 'Kunstenaars maken al sinds duizenden jaren zelfportretten, maar mij lukt het niet, dus ik ben geen kunstenaar.' Terwijl Jip overduidelijk bulkt van het talent en een passie voor tekenen heeft. 'Tekenen is ballet maar dan zonder lichaam', is een van die veelzeggende zinnen in het boek waarvan de betekenis zich niet meteen prijsgeeft. Tekenen geeft de mogelijkheid te ontsnappen en dat doet Jip maar al te graag. Zelden is een personage zo aan het dagdromen en aan het verdwijnen in gedachten en observatie.

Oever is het prozadebuut van illustrator Ludwig Volbeda, nog maar 33, maar toch al tweevoudig winnaar van het Gouden Penseel. Hij blijkt dus ook te kunnen schrijven, en hoe: hij levert een op zijn minst opvallend eerste boek af dat bulkt van de poëtische zinnestelsels om te citeren. Er valt veel te zeggen over **Oever** maar dat kan niet zonder in te gaan op waar het boek werkelijk over gaat.

Jip is tijdens de meivakantie bezig met het vooral niet maken van dat zelfportret en schrijft ondertussen brieven aan die

nieuwe jongen in de klas op wie Jip smoorverliefd is. Jip kan aan weinig anders denken dan dat moedervlekje net boven zijn lip. En dan is er nog **Oever**, de jongen die Jip al twee jaar niet meer ziet, maar in wie Jip voor het eerst echt een jongen zag. Jip schrijft niet te weten of hij de jongen wil leren kennen of hem wil zijn. Een cruciale opmerking. De lezer is dan al voorbij het kantelpunt in het verhaal waarin duidelijk wordt dat Jip als meisje geboren is. Het bijzondere van **Oever** is dat nauwelijks wordt ingezoomd op de lichamelijke aspecten. Volbeda neemt de lezer mee in de binnenwereld en maalstroom van gevoelens en gedachten van een queer-jongere die zelf weet hoe het zit, maar dan ben je er nog niet.

Volbeda's schrijfstijl sluit aan bij zijn manier van tekenen: precies en op de vierkante millimeter nauwkeurig, met toch ruimte voor invulling van de lezer. Het is ingehouden en gedoseerd proza, waarin veel tussen de regels valt te lezen en vrijwel alles een meervoudige betekenis en lading lijkt te hebben, tot en met de titel aan toe.

Oever kent niet echt een gelijke binnen de Nederlandse jeugdliteratuur. Het doet qua thematiek denken aan sommige boeken van de Zweedse schrijver Peter Pohl (**We noemen hem Anna** en **Jan, mijn vriend**). Net zo persoonlijk, dicht op de huid en kwetsbaar. Maar minder pijnlijk en somber. Het verhaal van Jip is allesbehalve uitzichtloos. Het is een zoektocht met een zeker optimisme die uitmondt in het getekende zelfportret dat de adem doet stokken.

Bron: Jaapleest.nl

BIJLAGE 2: ACHTERGROND INFORMATIE 2

21 VRAGEN AAN...

21 VRAGEN AAN... LUDWIG VOLBEDA

Ludwig Volbeda (1990) debuteerde in maart als auteur met jeugdroman *Oever*. Een boek over de grote vragen maar ook over de delicate details. Aan zijn keukentafel, met snoeptomaatjes en croissantjes voor de gast, vertelt Volbeda over een multimediaal maker zijn, de positie van de kinderliteratuur en de schoonheid van het alledaagse.

Boje Boogaerdt

27 mei 2024

Je boek gaat over identiteit en over het dilemma van zijn wie je bent versus zijn wie je moet zijn. Waarom wilde je een boek schrijven over deze zoektocht?

De reden van schrijven was niet zozeer het belichten van deze zoektocht. Eigenlijk was de aanleiding niet groter dan het verlangen naar een boek. Mijn illustratiewerk zette ik op een lager pitje. Elke dag bezocht ik mijn piepkleine ateliertje met de vraag: wat zal ik vandaag eens maken? Vervolgens kwam ik thuis met een kort verhaal, of met een mapje screenshots van fabrieken in Tsjechië, die ik prachtig vond. Op den duur ontstonden er zo een soort kettingbotsingen, die in verschillende richtingen uitliepen. Er was een richting braakterreintjes en een richting geluid. Ik werkte aan een prentenboek. Niet voor de leeftijd die doorgaans aan prentenboeken wordt gekoppeld maar voor oudere mensen, een beetje een eigenaardig werk. Tegelijkertijd ontstond het verhaal dat ik op een gegeven moment *Oever* ben gaan noemen. Het werd geboren in allerlei schriften en boekjes. Niet als gevolg van een vooropgezet plan. Ik werd die richting in gedreven, ernaartoe getrokken.

Je bent ook illustrator. Heb je altijd een fascinatie gehad voor het geschreven woord?

Ik werk als illustrator. Wat ik ben, weet ik niet zo goed. Ik moet denken aan een interview met Daan Botlek. Ik heb zijn antwoord vertaald en omgeschreven in mijn schetsboekje, een uittrekbare leporello. Botlek kreeg de vraag: 'Ben je een kunstenaar, een illustrator of een street artist?' Hij maakt namelijk hele grote muurschilderingen. Botlek antwoordt: 'Ik denk dat deze termen niet zozeer verband houden met de persoon die het werk doet, maar meer met de mensen die het werk volgen. Voor mijzelf ben ik slechts een kunstenaar. Ik creëer dingen en ik maak dingen.' Op een gelijksoortige manier beschouw ik het zijn van illustrator, namelijk als term die voor een ander relevant is om je werk te kunnen definiëren.

In je boek heeft Jip, het hoofdpersoon, een voorliefde voor insecten. Op je website staat: 'Ludwig heeft een fascinatie voor alles dat klein is, zoals knopjes en kevers.' Waar komt deze interesse in alles wat zoemt en kruipt, voor het kleine, vandaan?

Mijn besturingssysteem staat ingesteld op het kleine. Ook tijdens het tekenen vind ik het ontzettend ingewikkeld om het overzicht van het totale beeld te behouden. Binnen een tekening verdwijn ik de hele tijd in het kleine, in een steentje of een elleboogje.

Kan het kloppen dat ik in de in terugkerende kever in *Oever* een verwijzing naar Kafka's *Metamorphose* lees, of is dat toevallig?

Dat is helemaal niet toevallig. Ik vind het sowieso leuk om dingen te verstoppen. In de boeken die ik heb geïllustreerd bijvoorbeeld, heb ik stukjes morsecode verstopt. Verder vind ik het belangrijk om niet afgeremd te worden door de gedachte dat woorden of beelden te ingewikkeld of niet interessant zouden zijn voor kinderen. Zelf was ik in mijn jeugd bijvoorbeeld groot liefhebber van het boek *De schaduw van Skellig* van David Almond, over een engel. Geen zalige, hemelse engel maar een heel verfrommeld atypisch exemplaar dat op de zolder van de garage leeft. Hij drinkt te veel, slikt pijnstillers. Bepaald geen rolmodel. Op een zeker moment wordt de engel gevonden door twee kinderen. De schaduw van Skellig herbergt veel citaten van William Blake. Als auteur kun je denken: waarom is Blake interessant voor tienjarigen? Toch ging ik naar de bibliotheek om die gedichten op te zoeken en vervolgens te illustreren.

Oever gaat over Jip, die voor een schoolopdracht een zelfportret moet maken. Aan tekentalent geen gebrek, en toch gaat de opdracht moeizaam. Hoe kwam je op het idee om het zelfportret als uitgangspunt te nemen?

Het zelfportret heeft een soort dubbelrol. Het is tegelijkertijd een huiswerkopdracht als een grotere uitdaging. De opdracht is niet helemaal vrijblijvend, er zit een deadline aan. Als vorm past de tekenopdracht goed bij de manier waarop Jip omgaat met de grote vragen, het is een constant zoeken naar, en ontwijken van. Met andere woorden, en concreter dan ik in **Oever** doe: het maken van een zelfportret wordt heel ingewikkeld als je niet in de spiegel wil kijken, als je de fysieke uitwerking van jezelf uit de weg gaat. Daarbij vind ik het zelfportret een treffend uitgangspunt omdat het een kleine en terloopse opdracht lijkt, die zo door een docent kan worden meegegeven. Voor Jip is het echter een kwelling.

Een persoonlijke vraag: is die zoektocht herkenbaar?

Ja. Zeker. Soms krijg ik de reactie van lezers die zeggen zich te herkennen in de passage over het zijn van een restje. Dan heeft het voor die lezers niet per se met gender te maken. Voor mijzelf wel, dus het staat erg dichtbij, maar ik vind het fijn dat de herkenning zich niet beperkt tot één onderwerp.

Wat was het leukste moment tijdens het schrijven van Oever?

Elk moment dat ik schreef. Dat klinkt haast alsof ik manisch was, maar ik vond het heel erg leuk om aan **Oever** te werken. Ik kom uit de generatie die op de basisschool om half één uit was op de woensdagmiddag. Mijn ouders waren dan nog aan het werk. Samen met mijn zus had ik een paar uur het rijk alleen. Dan ging ik aan tafel zitten en dacht: niemand wacht op me, ik kan gaan maken wat ik wil, totdat ik wordt geroepen voor het eten. Zo voelde het schrijven van **Oever**. Ik wist: er gaat ooit wel weer een telefoontje komen of een notificatie van mijn bank omdat mijn geld bijna op is. Dan moet ik weer de wereld in, maar nu nog niet. Het voelde als een ontzettend lang uitgerekte woensdagmiddag. Heel fijn.

Wat was de voornaamste inspiratie voor Oever?

Ik vind deze vraag zo groot. Je kunt hem helemaal opknippen. Het sluit aan bij mijn kijkwijze, de voorkeur voor het kleine. Het voelt als een vraag naar het overzicht terwijl je kan blijven inzoomen. Er zijn inspiratiebronnen qua vorm, qua toon. Zo zijn de brieven die Jip schrijft gebaseerd op mijn eigen jeugd. Ik schreef brieven aan personen op wie ik verliefd was, vooral in de vakantie. Ik zag die liefdes alleen op school en openbaarde mijn gevoelens nooit. De brieven verstopte ik vervolgens in de Bosatlas, want die is groot genoeg om de veiligheid te bewaren.

Als je iets zou kunnen veranderen aan Oever, wat zou dat dan zijn?

Ik denk dat ik dat pas over een jaar zou weten. Het voelt nu nog te vers voor me. Als je iets maakt, ben je de hele tijd een keuzes aan het maken, en die keuzes zijn op zichzelf ook weer gevoelig voor celdeling. Ze vallen de hele tijd in nog meer keuzes uiteen. Dat hoort bij het maken. Maar op een gegeven moment moet iets afgerond zijn. Dan moet de celdeling worden stopgezet.

Welk boek of tekening, door een ander gemaakt, zou je graag zelf hebben gemaakt?

Ik vind de tekeningen van Peter Van den Ende echt heel erg mooi. Zelf ga ik best gedetailleerd te werk maar Peters stijl overtreft de mijne, zo nauwgezet, haast moleculair. Verder zou ik heel graag Wolven van Ward Zwart en Enzo Smit hebben gemaakt. Zwart maakte, want hij is in 2020 overleden, onvoorstelbaar mooie tekeningen, in houtskool en potlood, tegelijkertijd ruw en gevoelig. Het is geweldig dat Wolven niet stopt. Er is meer dan kaff tot kaff. Zo zit er bijvoorbeeld een folder in, die Zwart zelf heeft ontworpen, voor een pretpark, Wonderworld, en een krantenberichtje dat hij er met de hand heeft ingeplakt. Ook is er nog een schriftje, dat zogenaamd is getekend door een van de personages. Het boek voldoet niet aan de conventies van wat een stripboek zou moeten zijn. Er is meer aan toegevoegd. Het is anders. Het is speelser. Het is punk. Ik las in een interview dat Zwart zelfs niet wilde dat Wolven een harde omslag zou hebben, maar dat het op krantenpapier uitgegeven zou worden. Dat bleek druktechnisch te ingewikkeld.

Wie van je tijdgenoten wordt over honderd jaar nog steeds gelezen?

Ik heb een soort schrik voor de vergetelheid van de mensen. Ik durf op niks te hopen. Dat vind ik ontzettend cynisch van mezelf. Ik zou het de mensen over honderd jaar namelijk erg gunnen om hedendaagse schrijvers en tekenaars te kennen. Bijvoorbeeld het werk van striptekenaar Wasco, helemaal niet zo'n bekende naam maar een fantastische maker. Ik

ben chronisch verbaasd over de dingen die hij maakt. Hij tekent de meest prachtige voorstellingen op opengevouwen theezakhoesjes waarvan er honderden in allerlei sigarendoosjes zijn bewaard. Ook het werk van Margriet Heymans vind ik erg mooi. Zij maakte kinderboeken die volgens mij al een beetje in de vergetelheid aan het raken zijn. De prinses van de moestuin bijvoorbeeld, geschreven en getekend samen met haar zus Annemie, gaat over iemand die ontevreden is met haar vader en dan maar in de tuin gaat wonen. De opbouw is zo mooi. Het is een soort toneel.

Wat is de beste sterfscène in een roman?

Het voelt cru om de titel 'beste sterfscène' uit te reiken. Alsof er kampioenschap sterven is. De meest aangrijpende sterfscène zou ik wel kunnen noemen. In de nieuwe bundel van Ted van Lieshout Ommouw mebeschrijft hij, in een serie van gedichten, hoe zijn broer overlijdt. Het mooiste vind ik deze strofe uit de laatste dagen met mijn broertje, over zijn broer die in het ziekenhuis ligt: 'Hij wilde geen bezoek meer. Wij waren gekwetst./ Hij hield alvast maar wat minder van ons./ Dan viel het afscheid niet zo zwaar. Dat weet ik nu.'

Welke schrijver of welk boek is onderschat en waarom?

Het voelt een beetje flauw om de kinderliteratuur in zijn algemeenheid te noemen omdat ik er zelf onderdeel van uitmaak. Ik vind mijzelf niet onderschat. En toch. Ik vind het onnodig dat mensen op een bepaald moment in hun leven afscheid nemen van deze kunstvorm.

Illustratief voor de afnemende aandacht voor de kinderliteratuur is dat de meeste kranten en bladen volgens mij geen kinderpagina's meer hebben. Tot 1990 had Vrij Nederland een supplement voor kinderen, De Blauw Geruite Kiel, waarin heel veel kinderboekenschrijvers zijn gedebuteerd. Zulke ruimten bestaan niet meer. Mensen zouden zichzelf een plezier doen door goed naar de kinderliteratuur te kijken. Iemand als Shaun Tan bijvoorbeeld, een Australische kinderboekenmaker, maakt onvoorstelbaar goed en mooi werk, ook voor volwassenen. Het is zonde dat hij niet bekender is buiten de kring van kinderboekenlezers.

Als je een schrijver of illustrator zou kunnen zijn waar en wanneer dan ook, waar en wanneer zou dat dan zijn?

Er zijn vast mensen die antwoorden geven als 'de Russische revolutie en dan op de barricade'. Ik zou daarentegen een totaal niet-hectische tijd en plek in de historie van de mensheid uitkiezen. Niet op de lip van de geschiedenis. Reykjavik in de jaren zestig van de vorige eeuw lijkt me wel wat, als buurman van Halldór Laxness, een IJslandse schrijver. Zijn boek Aan de voet van de gletsjer zou ik heel graag illustreren.

Amsterdam is een plek met veel indrukken. Veel hectiek en chaos. Heb je soms de behoefte aan een rustigere leefomgeving?

Nee. Ik vind het fijn om de dingen te observeren en voorbij te zien trekken. De natuur mis ik wel. Soms ga ik met mijn schetsboek naar plekken buiten de stad. Maar uiteindelijk zijn mensen zeer dankbare onderwerpen. Alleen al mijn burens: personagevormen. Een poosje geleden ging ik wandelen in de wijk. Twee kinderen namen afscheid van elkaar terwijl de afstand tussen beiden steeds groter werd. Je kent het wel, allebei op de fiets, staand op de trappers, achteromkijkend. Ze bleven elkaar groeten. 'Doei!' Ook toen ze al lang en breed uit het zicht waren. Ik hoorde die 'doei's' door de wijk rijden. Zulke scènes vind ik supermooi, ik krijg ze aan de lopende band cadeau.

Heb je een 'guilty pleasure'?

Ik vind dat ik soms te veel game. Vandaar het etiket guilty. Er worden prachtige dingen gemaakt in de gamewereld. Maar ik mag van mezelf geen laptop kopen waar ik die dingen op kan spelen. In plaats daarvan speel ik heel veel een vogelkaartspel, wingspan. Mijn hoofd wordt er zo leeg van. Het is aanlokkelijk.

Misschien is het dan wel gewoon goed voor je?

Ja. Maar als ik nu een ekster zie, denk ik: een ekster, drie punten! Dat is niet helemaal gewenst.

Is er een boek dat mensen moeten hebben gelezen op hun achttiende? Als voorbereiding op het leven dat komen gaat?

Ik denk aan Gloei van Edward van de Vendel en Floor de Goede als illustrator. Het is een soort caleidoscoop bestaande uit 21 interviews met jongeren met een queer achtergrond. Ze vertellen uitgebreid en openhartig over alles wat in hun leven gloeit: liefde, woede en ambitie. Gloei gaat over keuzes die uiteenvallen in nog meer keuzes, waarschijnlijk heel

herkenbaar voor de meeste achttienjarigen. Het boek toont aan dat er altijd meer mogelijk is dan de blauwdrukken van de toekomst in je hoofd.

Annie M. G. Schmidt of Carry Slee?

Annie M. G. Schmidt. Maar ook vanwege Fiep Westendorp. Annie's werk is gewoon fantastisch goed geïllustreerd. Een heel gelukkig huwelijk tussen twee makers.

De buitenwereld of de binnenwereld?

De binnenwereld? Nee, nu ga ik twijfelen. Gek, ik had niet verwacht dat ik hierover zou twijfelen. Een van mijn grootste angsten is opgesloten te worden in je binnenwereld. Misschien de buitenwereld dan? Of nee. Laten we het erop houden dat ze beide heel belangrijk zijn voor het maakproces.

Lampje of De Grote Vriendelijke Reus?

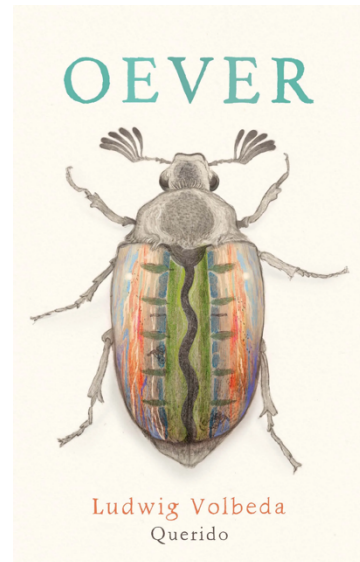
Ik vind het goed dat er nieuwe klassiekers komen. Dus ik kies voor Lampje.

Bron: De groene Amsterdammer

BIJLAGE 3: KAARTJES VOOR DE VIER HOEKEN VAN LES 2

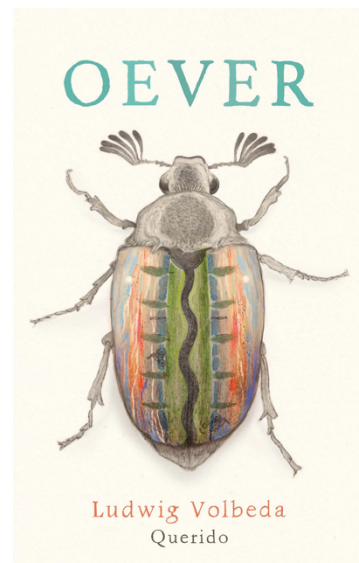
HOEK 1

De ik-figuur en “jij”
leren elkaar beter
kennen.

HOEK 2

De ik-figuur ontdekt
iets nieuws over
zichzelf.

HOEK 3

Er gebeurt iets waardoor de band tussen 'ik' en 'jij' ingewikkeld wordt.

HOEK 4

De ik-figuur maakt een belangrijke keuze.

BIJLAGE 4: EMOJI-KAART

